

Een goed geloof is nooit weg

Ben Vollaard wil rechters als artsen gaan behandelen (NRC, 8 mei). Er moet meer en beter onderzoek komen naar de invloed van straffen. Rechters straffen verschillend voor het zelfde soort overtreding, en ook binnen en tussen arrondissementen zijn er verschillen. Er moet wetenschappelijk onderzoek komen naar de invloed van die verschillen. Dat moet de normen en richtlijnen opleveren die wetenschappelijk onderbouwd leiden tot de beste rechtspraak. Zo wordt Nederland nog veiliger.

Ziedaar een econoom die gelooft in de kracht van de wetenschap. Waarom die artsen als voorbeeld? Die moeten immers ook beter maken! En die hebben ook richtlijnen. Die richtlijnen zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. Zie je wel!

Natuurlijk zijn er wat complicerende factoren. De misdaad-econoom heeft het moeilijker dan de gezondheidseconoom. Dat geeft Vollaard ook ruiterlijk toe. Het is moeilijk om dubbelblind experimenteel onderzoek te doen. Je kunt niet de ene wel en de andere geen straf geven. Maar, vindt de misdaad-econoom, de natuurlijke variatie in straffen kan goed gebruikt worden. En er zijn natuurlijke experimenten: pleeg je vandaag een misdrijf en word je morgen 18, dan krijg je een lichte straf onder het jeugdstrafrecht. Was je gisteren 18 geworden, dan krijg je een hogere straf onder het volwassenenstrafrecht. Variatie! Dat moet worden onderzocht! Dat geeft een wetenschappelijke basis! Zo wordt Nederland... nog dommer.

Rechters zijn geen artsen. Rechters moeten niet beter maken; ze moeten richtlijnen toepassen. De eerste richtlijn is het wetboek, dat voor de zelfde overtreding ruimte toelaat in de toepassing van de straf. Er is een minimum- en een maximumstraf. Dat komt onder andere omdat er van geval tot geval moet worden gekeken.

Rechters moeten ruwweg kijken naar drie dingen: het bewijs, de ernst van de overtreding, en de persoon van de dader. Het bewijs moet overtuigend zijn en wettig. Dat is uiteindelijk een ja/nee-beslissing, maar daar waar de wettigheid van een bewijsmiddel objectief is vast te stellen, is de overtuiging afhankelijk van veel meer zaken, waaronder de geloofwaardigheid van getuigen. Dit betekent dat iemand vrijgesproken kan worden ondanks dat hij of zij schuldig is. Afluisteren terwijl dat niet mocht of een getuige die dronken was of onbetrouwbaar is, vormt een bron van variatie. Zo zit het ook bij straffen. Sommige onderdelen van het misdrijf kunnen wettig en overtuigend worden bewezen; andere niet. Was het moord of doodslag? Wat gebeurt er als er doodslag bewezen wordt terwijl het moord was? De mate waarin het bewijs wettig en overtuigend

PETER VAN BERGEIJK

Hoogleraar bij het International Institute of Social Studies van de Erasmus Universiteit Rotterdam

is, leidt tot een verschillende classificatie. Dat is variatie waarvan ik vind dat die in een rechtstaat moet blijven, ongeacht de invloed op de misdaadstatistiek. Liever een vrije verdachte dan een gevangens onschuldige.

De ernst van de overtreding is het tweede element dat een rol speelt in de rechterlijke beslissing. De ene mishandeling is de andere niet. Dat is een reden waarom er minimum- en maximumstraffen voor eenzelfde soort delict zijn. De ene klap is de andere niet. Zelfs als klappen identiek zijn en de effecten ondubbelzinnig en causaal zijn, kan er sprake zijn van een belangrijk verschil. De intentie van een dader speelt ook een rol. Een uit boosheid gegooide pantoffel kan iemand doden, maar of bestraffing hier op zijn plaats is, is een rechtsvraag

waarover rechters van mening kunnen verschillen (echt gebeurd: het 'eierschaalarrest' uit 1939).

Zo sluipt de persoon van de dader als volgend element de rechterlijke beslissing binnen. Was het doelbewust? Heeft de verdachte berouw? Blijft hij of zij ontkennen? Wat zijn de persoonlijke achtergronden? Is er kans op herhaling? Dit zijn zaken die ter terechtzitting blijken en door de rechter moeten worden meegewogen. Ook voor ogenschijnlijk objectieve verschillen, zoals de variatie die wordt veroorzaakt door de leeftijd van de verdachte en het toepassen van het jeugd- of volwassenenstrafrecht, neemt de rechter beslissingen. Soms wordt het volwassenenstrafrecht toegepast bij verdachten onder de 18 (omgekeerd kan niet). Ook dat maatwerk hangt af van de persoon van de dader en de ernst van de overtreding.

Door al deze aspecten waar de rechter naar moet kijken komt er variatie in de straffen, maar hoe het effect van de variatie moet worden geïnterpreteerd is volkomen onduidelijk. Stel nu eens dat de kans op herhaling terecht hoog wordt ingeschat. Er komt een hoge straf uit de rechterlijke bus. Wat blijkt na die straf: recidive. Stel dat de kans op herhaling terecht laag wordt ingeschat. Er volgt een lage straf. Wat blijkt: geen recidive. Ik bedoel maar: als je de variatie gebruikt, kom je tot nogal zotte conclusies. Lage straffen lage recidive.